

Kiss Gábor

A 47. honvédszászlóalj legénysége¹

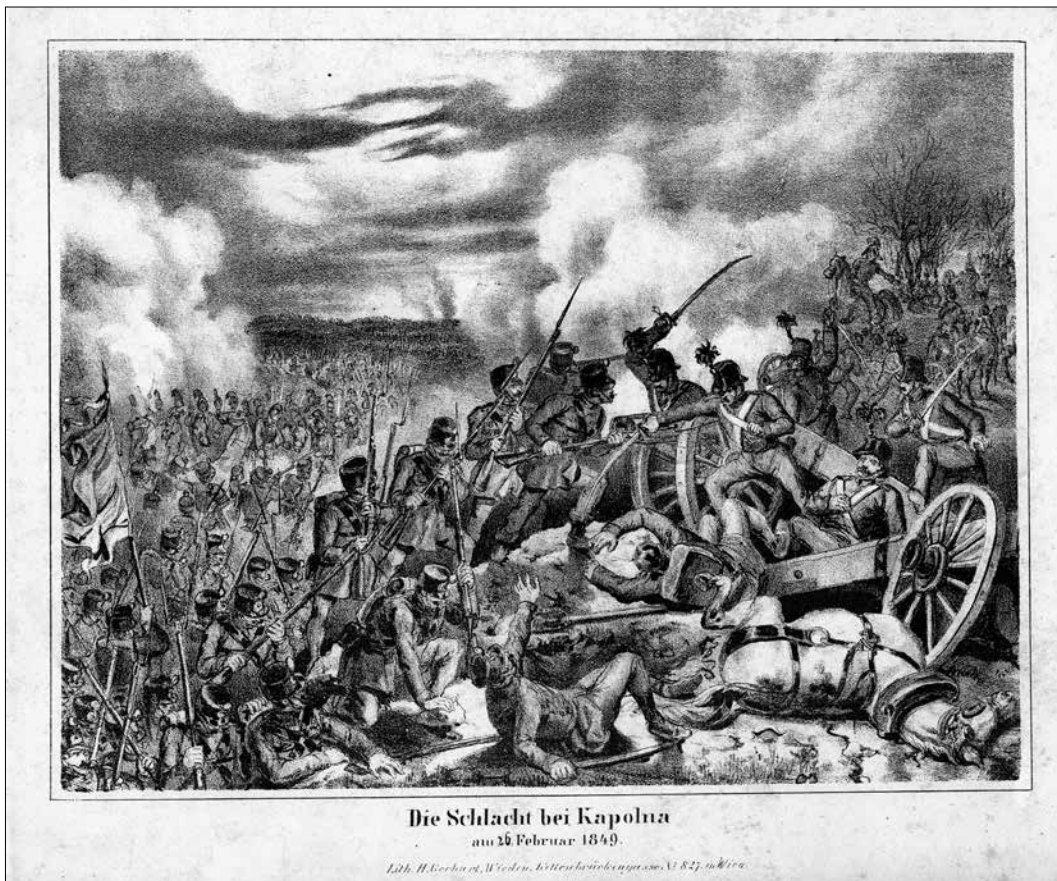

Az 1848. évi forradalmi események, majd az országban kibontakozó önvédelmi harc óriási erőket mozgató meg a magyar nép körében; hatalmas áldozat és hatalmas élmény volt a résztvevők és a felnövekvő generációk számára egyaránt. Sok napló, visszaemlékezés, emlékirat készült, és látott napvilágot már az események nyomán szinte azonnal vagy néhány évvel később (ilyen fontos forrás például a 47. honvédszászlóalj századosa, Szabó Samu 1849-ben írt visszaemlékezése, amely csak a közelmúltban

Honvédtoborzás
(Ismeretlen művész litográfiája,
Hermann Róbert gyűjteménye, Budapest)

¹ Az írás „A 47. honvédszászlóalj emlékezete” című tudományos konferencián Zalaegerszegen, 2020. szeptember 16-án elhangzott előadás szövegének kissé bővített és jegyzetekkel ellátott változata.

A 47. honvéd-zászlóalj katonáinak rohama egy cs. kir. ágyúúteg ellen a kápolnai csatában, 1849. február 27-én (Heinrich Gerhart litográfiája, Hermann Róbert gyűjteménye, Budapest)

vált ismertté és publikussá),² majd ahogy a politikai helyzet engedte, gyakorlatilag már a kiegyezés évében szerveződni kezdtek az egykori harcosokból létrejövő honvédegyletek.

A Zala vármegyei honvédegylet 1867 júniusában alakult meg, törzskönyvében mintegy 2400 egykori, igazolt honvédet írtak össze a kiegyezés után. Ezt is felhasználva készítette el Novák Mihály tanító a „Zalavármegye az 1848–49. évi szabadságharcban” című forrásértékű könyvet,³ amelyet a századforduló körül két kiadásban is megjelentetett; ebben hosszú oldalakon keresztül közli az egykori honvédek névsorát.⁴ A települések szerinti névsor – bár korántsem teljesen; arra nem

volt lehetősége – az összeírt személyek foglalkozását, társadalmi állapotát is megjelölve készült el, tiszteket, altiszteket és legénységi állományú honvédeket egyaránt megörökítve; külön fejezetben a nevezetesebb honvédek rövid életrajzát is közli.⁵ Novák – több mint ötven évvel az események után – az adatgyűjtés és publikálás fontosságát külön hangsúlyozta: mint írta, „Szinte határos a hálátlansággal, egyenlő a hazafiatlansággal az, ha tud valaki egyáltalán a 48-as időkből valamit s azt agyonhallgatja és veszni hagyja. A mai kalmárszellemű világ fiai részére hazafias példákra szükség van.”⁶

Nem feladatom most áttekinteni az 1848–1849-es zalai események historiográfiáját (az egy másik előadás tárgya lehetne), de annyit a témánk kapcsán meg kell jegyezni, hogy a harci alakulatok, a harcokban részt vevő személyek történetének kutatása – leszámítva Darnay-Dornay Béla 1948-ban megjelent, az 56. hon-

2 Hermann Róbert: Szabó Samu honvédszázados emlékirata a 47. honvédzászlóalj történetéről. In: Egerszegi történeti tanulmányok 2010. (Zalaegerszegi Füzetek. 11.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2010. 131–172. p. (A továbbiakban: Hermann Róbert 2010.)

3 Novák Mihály: Zalavármegye az 1848–49. évi szabadságharcban. 2. bőv. kiad. Zalaegerszeg, 1906. 400 p.

4 Ugyanott 354–391. p.

5 Ugyanott 341–347. p.

6 Ugyanott 260–261. p.

védzászlóalj történetét röviden összefoglaló művét⁷ – igazán csak az 1980-as években élénkült meg, és azóta teljesebben ki, elsősorban Molnár András és Hermann Róbert, valamint Béres Katalin, Bona Gábor és mások kutatásai eredményeképpen. Fontos része ennek a Csány László tevékenységére vonatkozó szakirodalom kiteljesedése is, hiszen ő a zalai katonai alakulatok létrejöttének, az itt folyó védelmi intézkedéseknek, harcoknak egyik kulcsszereplője volt kormánybiztosi minőségében. A kutatások nyomán született meg 1992-ben, a korszakkal foglalkozók számára ma is nagy haszonnal forgatható tanulmánykötet, amely „A szabadságharc zalai honvédei 1848–49” címet viselte.⁸ Ennek igen fontos része volt, a tisztek és a honvédzászlóalj története mellett, mintegy 160 oldal terjedelemben, a korabeli Zala megye területéről összegyűjtött honvéd névtár, mely a mai napig alapmű.⁹ A névjegyzék összeállítói számára elsősorban a Zala Megyei Levéltárban fennmaradt újonozási jegyzőkönyvek, illetve az 1849/1850-ben keletkezett Megyefőnöki iratok szolgálták forrásul; császári rendeletre ugyanis az akkori megyei hivatalnokok járasonként, településenként összeírták a volt honvédeket. Persze ebben is sok bizonytalanság van; a névazonosságokon, elírásokon túl (pl. Fackh Gedő botfai bérlő, egykori huszárszázados, Pöltenberg Ernő tábornok veje és egyben unokaöccse Fakk Fedő néven szerepel) annak az esélye is megvolt, hogy a hivatalnokok valakiket „véletlenül” kifelejtettek az összeírásból...¹⁰

A kutatások természetesen a további évtizedekben is folytak, újabb nevekkkel, újabb adatokkal bővült a zalai honvédek névtára, újabb források bukkantak fel, mint pl. Szabó Samu említett műve..., és most, a 47. honvédzász-

7 Darnay-Dornyay Béla: A Keszthelyen 1848. november végén felállított 56-ik honvéd zászlóalj vázlatos története. In: Keszthely és az 1848–49-es szabadságharc. (Balatoni Múzeumi Füzetek 6.) Keszthely, 1948. 1–6. p.

8 A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849. (Zalai Gyűjtemény 33.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1992. 423 p. 16 tábla. (A továbbiakban: A szabadságharc zalai honvédei.)

9 Az 1848–1849-es szabadságharc zalai honvédeinek névtára. (Összeállította: Árkovics Istvánné, Csomor Erzsébet, Molnár András, Oláhné Szakály Gabriella.) In: A szabadságharc zalai honvédei 261–421. p.

10 Ugyanott 261–265. p.

lój történetének eddigi legteljesebb összefoglalója keretében¹¹ az alakulat forrásokból kikutatható, lehető legrészletesebb névsorát is elkészítette Hermann Róbert és Molnár András, amely alapul szolgálhat a zászlóalj legénységének bemutatására.

Ami a kiválasztást illeti, kérdezhetnénk, hogy miért éppen a 47. honvédzászlóaljra esett a választás – tekintve, hogy több zalai szervezésű, kiegészítésű alakulat vett részt a harcokban. Röviden talán úgy lehetne válaszolni rá, hogy az ismert alakulatok közül ez volt a legteljesebben zalai feltöltésű, önkéntes nemzetőregységből jött létre, és ez volt a legismertebb is: a Dráva-Mura menti csatákban edződött, végigharcolta a szabadságharcot és azon kevés egységek közé tartozott, amelyet a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályú koszorújával tüntettek ki.¹² A megye területéről egészítették ki az 5. (Radetzky) huszárezredet is, de őket nem engedték haza, Itáliában harcoltak, csak a tartalék századuk volt Magyarországon. Az elsők között megszervezett, toborzással létrehozott 7. honvédzászlóalj csak részben állt Zala megyeiekből (ide léptek be a keszthelyi Georgicon hallgatói, de zalaegerszegiek is szép számmal) – ők az őszi, tél eleji felvidéki harcok nyomán Lipótvárba szorultak, és a vár feladása nyomán hadifogságba kerültek. Az utoljára, tulajdonképpen félreértésen alapuló, egymásnak ellentmondó intézkedések nyomán megszervezett 56. honvédzászlóaljban már valamivel kevesebb zalai illetőségű volt, a kényszerű sorozás, sorshúzás miatt sokan helyettesítőként kerültek a legénységbe, kevesebb harci cselekményben is vettek részt, és Komárom erődjében tették le a fegyvert.¹³

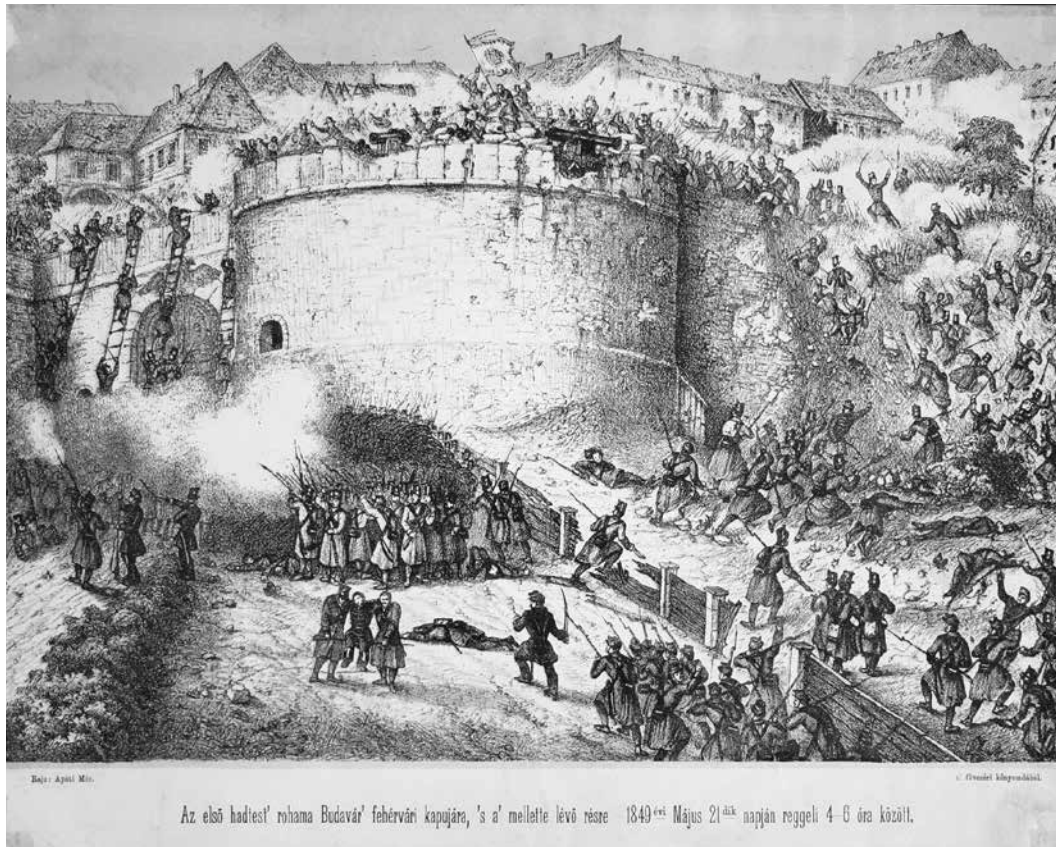
Amint említettük, a 47. honvédzászlóalj elődje a megye déli határaitra vezényelt, még az 1848. XXII. törvénycikk alapján felállított nemzetőrségben gyökerezett. E törvény cenzusos alapon kötelezte nemzetőri szolgálatra

11 Hermann Róbert – Bona Gábor – Molnár András: A 47. honvédzászlóalj története 1848–1849. (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2020. 334 p. 8 t. (A továbbiakban: A 47. honvédzászlóalj története.)

12 Hermann Róbert: A 47. honvédzászlóalj a szabadságharc történetében, 1848–1849. In: A 47. honvédzászlóalj története 9–159. p. (A továbbiakban: Hermann Róbert 2020.)

13 A 7. és 56. honvédzászlóalj történetéhez lásd: A szabadságharc zalai honvédei 53–112., 195–256. p.

A 47. honvédszászlóalj
rohama Budavár
ellen a Fehérvári
rondellánál,
1849. május 21-én
(Than Mór
litográfiája,
Hermann Róbert
gyűjteménye,
Budapest)

az ennek megfelelő vagyonnal vagy jövedelemmel rendelkező 20 és 50 év közötti férfiakat, és bár fő feladatuk „a személyes és vagyonbátorság, a közcsend, a belbéke biztosítása” volt, a jogszabály lehetővé tette a község, sőt a törvényhatóság (esetünkben a megye) határain túli szolgálatot is.¹⁴ Így kerültek a megye területén szolgálatba állított nemzetőrök, több váltásban a Dráva vonalára őrködni, hiszen a Jellasics tábornok, horvát bán által mozgósított haderő egyre fenyegetőbben készülődött Magyarország ellen vonulni. Csakhogy közben kiderült, hogy ezek a sokszor idősebb évjáratú, fegyveres szolgálatra, harcra kevésbé alkalmas csapatok nem lesznek képesek a reguláris haderő feltartóztatására; a magyar szolgálatban álló szerezdi csapatok, a tíz honvédszászlóalj egy része már a szerb felkelők ellen harcolt, vagyis kevés erő jutott erre a vonalra – tehát augusztus 13-án Batthyány Lajos miniszterelnök utasította a törvényhatóságokat, hogy „egy nemzetőrökből álló hadi erőt teremtsenek, mely önkénytelen ajánlkozó, erős, egészséges egyénekből legyen alkotva, kik kötelez-

14 Hermann Róbert 2020. 12. p.

vék mindaddig, míg a harc tart, vagy a haza szolgálatukat igényelni fogja...”¹⁵ E rendelet nyomán jött létre az úgynevezett önkéntes mozgó nemzetőrség, a honvédségre vonatkozó szabályoknak megfelelően.

Kezdetben a Zala megyei bizottmány a szervezéssel kissé hezitált, de Csány László erélyes fellépésére mégis megindult a folyamat, az önkéntes nemzetőrszászlóalj felállítása. A szervezési feladatokat a megyei bizottmány járasonként határozta meg, így nem teljesen egy időben, egyszerre történt a létszám feltöltése (a szántói és a tapolcai járás nemzetőrei még a Jellasicsot üldöző sereggel voltak), de ami lényegesebb, hogy itt már nem a korábbi nemzetőrségi gyakorlat érvényesült, hanem járasonként/településenként létszámkivetéssel határozták meg az elérendő létszámot. Így az önkéntesek toborzása itt-ott keveredett a sorozásszerű gyakorlattal, akadtak helyettesítők is (volt, aki kétszer is eladta magát).

A legfiatalabb, katonának már alkalmas korosztályokra számítottak, amely meg is látzott aztán a legénység korösszetételén (a

15 Hermann Róbert 2020. 14. p.

kutatók az összeírásakor ténylegesen felvett életkorukat visszaszámolva számították ki a születési éveket, s eszerint a legénység óriási többsége 1820 után született). Ebben nyilván volt ráció, hiszen ezek a fiatal emberek testileg már elég fejlettek voltak, hogy a kiképzéssel, meneteléssel, mostoha körülményekkel járó fáradságokat bírják, de még nem volt saját családjuk, gazdaságuk, amelyről gondoskodni kellett volna.

(A tisztek között is akadtak rendkívül fiatal emberek, az alakulat átlagéletkora tehát bőven 30 év alatt volt...) A kiállítandó nemzetőrzászlóalj létszámát előbb 1000, később 1350 főben határozták meg – ekkora létszámot egyébként soha nem értek el. Legtöbben a novemberi időszakban voltak, több mint 1200-an, ám a szabadságharc során, az újoncok további beállítását is figyelembe véve, mintegy 1650 fő lehetett azoknak a száma, akik a 47. honvédszászlóalj állományához tartozhattak. Ezeknek kb. a felét, 815 főt sikerült felderíteni és az alakulat névsorában elhelyezni.

Az egység első katonái a Nagykanizsa visszafoglalására indított szeptember végi hadműveletben vettek részt – felszerelésük és kiképzésük lassan, de folyamatosan történt.

A tisztikar kérését tolmácsoló Gyika Jenő őrnagy már szeptember 30-án, a megyei bizottmány pedig október 10-én kérte a zalai nemzetőr-alakulat rendes honvédszászlóalj alakítását – ezt Perczel Mór, a Dráva menti sereg parancsnoka is támogatta, így november 11-én a Haditanács közleményben tudatta a 47. honvédszászlóalj létrejöttét. Így a folyamatosan belépő újoncok már a honvédi szolgálatra kötelezték el magukat – a megye pedig megszabadult a felszerelési és ellátási feladatoktól.¹⁶

A most közzétett névsor¹⁷ a legénységi állományba tartozókat őrmesteri rangig veszi számba. A legmagasabb altiszti rendfokozatot a kimutatásban szereplő honvédek közül több mint húszan viselték – későbbi foglalkozásukat tekintve látható, hogy elsősorban a képzetebb és vagyonosabb társadalmi csoportokhoz tartozhattak, hiszen több ismert megyei földbirtokos család – Babos, Lochuch, Skublits

16 Hermann Róbert 2020. 119–133. p.

17 Hermann Róbert – Molnár András: A 47. zászlóalj legénységének adattára. In: A 47. honvédszászlóalj története 193–212. p.

família – tagjai is megtalálhatók közöttük (egy Malatinszky pedig tizedes volt). Többen lettek tanítók, gazdatisztek, megyei-városi tisztviselők, de iparos – bognár, kőműves, mészáros, takács – is található közöttük. Utóbbiak talán mesterlegényként állhattak be a zászlóaljba, a foglaló és rendszeres zsold egzisztenciálisan is vonzó lehetett számukra. Az őrzetetői, tizedesi rendfokozat viselői között is szép számban találunk hasonló társadalmi állású/foglalkozású honvédeket. A későbbi sümegi városbíró, Kondor József szintén ebben az alakulatban szolgált, 19–20 évesen, közvitézként.

A 47. honvédszászlóalj legénysége a legnagyobb számban a szegényebb, paraszti népelemek közül került ki. Molnár András korábban, 1987-ben egy 300 fős mintán csaknem 80 %-ra tette arányukat, kb. 55 %-ra téve a földműveseket (ide számította a zselléreket és a napszámosokat is), és 24 %-ra számolta ki a különféle szolgáltók – béresek, kocsisok, pásztorok, cselédek – arányát.¹⁸ Nyilván együtt is kell számba venni őket, hiszen a szolgáltók többsége is a mezőgazdasághoz kötődött... A kézművesek és az értelmiségiek arányát 9,2 illetve 9,6 %-ban határozta meg.

A most közzétett névsorban ezt az arányosítást nem tudjuk elvégezni, mert sok esetben hiányzik a foglalkozás megnevezése, de a megjelölt foglalkozások hasonló megoszlásra engednek következtetni. Legnagyobb számban és arányban a földművesek és a szolgáltók találhatók (253, illetve 84 megjelölt foglalkozás), és iparosok is szép számmal vannak (35 fő). Az értelmiségiek között az említett tanítók, megyei hivatalnokok mellett egy katolikus pap, Trimmel Sándor, egy gyógyszerész, Belus József és egy későbbi színész, színházigazgató, Balogh Alajos is szerepel.

Ezt a fiatal, katonailag képzetlen, hiányosan felszerelt csapatot kellett rendkívüli gyorsasággal kiképezni úgy, hogy fel tudják venni a harcot a begyakorlott és megfelelően ellátott császári katonasággal. Szerencsére az alakulat tisztikarában voltak egykori katonaviselt, képzett tisztek, tisztjelöltek, altisztek, illetve a serezedektől is jöttek át katonák, akik

18 Molnár András: A zalai 47. honvédszászlóalj felállításának 1848. In: Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból 1987. (Zalai Gyűjtemény 26.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1987. 113–128. p.

Belus József gyógyszerész, a 47. honvédzászlóalj őrmestere, 1872-től Nagykanizsa polgármestere (Fényképfelvétel, Thury György Múzeum, Nagykanizsa)

ezt a feladatot fel tudták vállalni. A Dráva-Mura menti csatározások, az élesben folytatott előrsi szolgálat jó tanító iskola volt, és alkalmat adott a zászlóalj összekovácsolására, a legénység és a tisztek összehangolódására. Az alakulat fennmaradt parancskönyvéből¹⁹ tudjuk, hogy a rendszeres szolgálatadás mellett kiképzés, fegyvergyakorlatok is folytak, melyeket a zászlóaljparancsnokság ellenőrzött.

Sokat kellett küzdeni a fegyelem megszilárdításáért is – ne felejtjük el, hogy huszoneves fiatalemberekről van szó, akik sokszor nehezen tudtak parancsolni ösztöneiknek. Ebből kifolyólag kellett elrendelni például, hogy „a zászlóaljban elhatalmazott bujasenyveknek [nemi betegségeknek] gátlása tekintetéből a századok minden héten orvosilag

19 Hermann Róbert – Molnár András: Okmánytár a 47. honvédzászlóalj történetéhez. In: A 47. honvédzászlóalj története 213–232. p.

megvizsgálni rendeltettek”.²⁰ Visszatérő probléma volt az indokolatlan fegyverhasználat, lövöldözés, nemcsak közveszélyes volta miatt, de azért is, mert a muníciót indokolatlanul pazarolta. A zászlóaljparancsnok a lövöldözők megfékezésére rögtönítélő haditörvényszéket rendelt – kegyelemre az sem számíthatott, aki véletlenül vagy tisztítás közben sütötte el fegyverét. Nem is mindenki viselte el a kiképzés és a tábori élet nehézségeit, a katonák kezdtek elszökдdösni – a november 20-án kelt zászlóaljparancs halállal rendelte büntetni a szökéseket.

A mulatozások, kilengéseket is meg kellett fékezni – a parancs szerint „minden százados uraknak meghagyatik, hogy a takarodó után cirkálókat rendelvén, minden az utcán és csárdákban dombórozó legényeket befogassa, és keményen büntessék meg.”²¹

Ez pedig nem volt tréfa: a kikötés, kurtavas, pálca alkalmazása mellett sor került kivégzésekre is; az indoklás szerint „a hadseregben igen elhatalmazó visszaélések, lövöldözések, csatangolás, rablás” kényszerítette Perczel Mór tábornokot a „legszigorúbb fenyíték alkalmazására”, két honvéd főbelövetésére.²² (A kivégzettek nem zalai honvédek voltak.) Ez később is előfordulhatott, mert a december 17-i napiparancs is halállal rendelte büntetni a majorságot, húst, mézet rabló katonákat – akik valószínűleg leginkább éhesek lehettek; ezért december közepétől a legénység napi 3 krajcár pengő húspótlékot is kapott, ételmének javítására.

Ez az egyre inkább összekovácsolódott, fegyelmezett, harcokban edződött zászlóalj december végén elhagyta szülőföldjét, és a szerencsésen megúszott móri ütközet után előbb a Dunán, majd a Tiszán is átkelve besorolt a magyar főszeregbe. Számos csatában vettek részt, ahol a tisztek és katonáik is nagy-szerűen megállták a helyüket, sokszor elképesztő nehézségek közepette. Szabó Samu már idézett visszaemlékezésében leírja például, hogy a kápolnai csata, majd az egerfarmosi ütközet után visszavonulva milyen borzasztó körülmények között, esőben, hóban, sárban meneteltek napokon keresztül az Alföldön, sokszor a szabad ég alatt éjszakázva. Mint írja, Cibakháza előtt megállván „éjjelre már roppant hideg lett: fa nem volt, s hogy meg ne fagyjak, egész éjjel jártam-keltem; egyik volt legkínosabb éjszakáim közül.”²³ Egy másik alkalommal, a tápióbicskei csata alkalmával a mocsárban kellett

20 Ugyanott 215. p.

21 Ugyanott 219. p.

22 Ugyanott 220. p.

23 Hermann Róbert 2010. 149. p.

gázolniuk, ahol Inkey Kázmér százados annyira kimerült, két emberének kellett támogatni, hogy tovább tudjon menni... Ezek után nem csoda, hogy a legénységből sokan kerültek kórházba, és a harcban szerzett sebek mellett hagymáz, kolera, tifusz, tüdőgyulladás, vérhas pusztította őket. Véres volt a zászlóalj számára az április 26-i ütközet; a honvéd névsorban számos helyen olvashatjuk, hogy az illető fejsérülést szerzett – ezt a lovasrohamban támadó vértések okozták, s akkor a legtöbb sebesültje a 47. honvédzászlóaljnak volt.

A budai ostrom során is sokan megsebesültek és meghaltak, de a dicsőségnek ára van, hiszen a zászlóalj katonái voltak az elsők, aki betörték várba, és kitűzték a magyar zászlót.

A veszteségek itt már olyan jelentősek voltak, hogy a zászlóalj legénysége a március 15-én számbavett 905 főről a budai ostrom után 686 főre apadt.²⁴ A nyár elején mintegy 600–650 főnyi zászlóalj (az adatok itt némileg bizonytalanok) június végén jelentős számú újoncot kapott – akik már nem feltétlenül zalai származásúak voltak –, így az alakulat létszáma 1046 főre emelkedett. Ez a nyári harcok során ismét fogyásnak indult; végül a zászlóalj az I. hadtest hadrendjében 850 fővel, amelyből 825-en voltak altisztai és közvetézi állományban, augusztus 13-án tette le a fegyvert.

A zászlóhoz mindig hűségesebb legénység nem hagyta azt most sem az ellenség kezére jutni. Spur János százados visszaemlékezése szerint „2 óra tájban indultunk Borosjenő felé, hova estefelé érkezve, a fegyvert gúlába rakva, a zászlót szalagjától és érdemjelétől megkönnyebbítve, illetve azt magunk között felosztva, a csonka rudat néhány foszlánnyal a fegyverekhez támasztva, féljobbra fordulva, nehéz szívvel, sírva búcsúztunk el.”²⁵

A zászlóaljával jobban-rosszban kitartó parancsnok Világos alatt köszönt el a legénységtől. Ugyancsak Spur János írja, hogy „másnap reggel Inkey Kázmér kijött, és a zászlóalj négyszögben felállítva, a legénységhez intézett beszédében őket felkérte, hogy a meglévő viszonyokkal számolva, a sorssal kibéküljenek; megköszönvén mindenkor tanúsított odaadásokat, kezét fogva minden egyes legénnyel, búcsúzott el sírva.”²⁶

Így ért véget a 47. honvédzászlóalj története; a megtorlás során sokakra, tisztekre-legénységre egyaránt hadbírótság, börtön, kényszersorozás várt – de akik túléltek, a kiegyezés utáni időszakban megtalálták a helyüket a társadalomban, és megbecsült tagjai lettek a szabadságharcra büszkén tekintő közösségnek.

24 Hermann Róbert 2020. 113. p.

25 Hermann Róbert – Molnár András: Visszaemlékezések a 47. honvédzászlóalj történetéhez. In: A 47. honvédzászlóalj története 262. p.

26 Ugyanott 263. p.